

КАТЕГОРІЯ “ДОХІД” В НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЯХ: КРИТИЧНА ОЦІНКА

*Розглянуто наукові публікації, пов'язані з аналізом
проблемних питань категорії “дохід”*

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки, в епоху інституціонального суспільства, в еру інформатизації людства не зникає актуальність дослідження поняття та особливостей обліку, аналізу та контролю категорії “дохід”. Від зародження людства до сьогодні “дохід” залишається ключовою категорією економічної науки. Вчені багатьох країн світу, незалежно від періоду їх творчості висвітлювали категорію “дохід” в різних її аспектах. Незважаючи на різні напрями їх дослідження, дана категорія зустрічалась, майже в усіх працях дослідників. Проте вчені і досі не досягли згоди щодо трактування поняття “дохід” та його складових. Лише огляд праць дослідників дозволить визначити ступінь вивчення поняття “дохід” та проблемні питання, які висвітлювалися в них з метою пошуку шляхів їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням питань обліку, аналізу та контролю доходів займалися такі дослідники як М.М. Бенько, А.Є. Возьянова, Н.М. Голуб, А.І. Горохова, В.А. Дерій, В.П. Ніколаєва, О.В. Павелко, О.С. Пляченко, Г.М. Половінкіна, М.В. Респер, М.Г. Рожкова, А.О. Шурміна.

Метою дослідження є огляд праць попередників, які досліджували поняття “дохід” для виявлення актуальних проблем, які піднімалися дослідниками в їх працях, що також дозволить визначити ступінь дослідження категорії “дохід” із застосуванням бібліометричного аналізу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Категорія “дохід” є однією з ключових в економічній теорії, про це свідчать численні наукові праці, де об'єктом виступає безпосередньо дохід. Дослідники піднімають різні проблеми щодо категорії “дохід”, що зумовлено його домінуючою роллю в системі економічних відносин. З метою визначення та встановлення єдиного підходу до трактування поняття “дохід” вивчено та проаналізовано наукові публікації в назві яких зустрічається поняття дохід.

Дослідження дозволили виокремити сім основних напрямів вивчення питань проблематики доходів (табл. 1).

Таблиця 1. Питання, які розглядалися в наукових виданнях щодо проблематики доходів*

№ з/п	Питання	Автори	Кількість праць	Питома вага
1	2	3	4	5
1	Поняття та історія виникнення доходу	Адамик О.В., Артамкин К.М., Ахмадов І.Х., Бенько М.М., Вороніна В.Д., Гавришків І.Р., Катюкова А.А., Козодоев І.І., Кравченко О.В., Лебедзевич Я.В., Лисенко Л.І., Марченко Т.Г., Нетина С.М., Ніколаєва В.П., Нятина С.М., Павелко О.В., Респер М.В., Рожко М.Ю.	20	4,72

* Групування зроблене за даними вибірки Інформаційної бази Житомирської наукової бухгалтерської школи

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
2	Політика доходів, управління, регулювання, оподаткування оптимізація та пошук резервів зростання, зберігання та накопичення доходів	Александрова Г.М., Амбросов В.Я., Андерс Е., Бабич Л.М., Бак Н.А., Бакунов О.О., Бауман Ю.Т., Бехтер С.О., Бівол Л.В., Білецька Г.В., Білоус В., Бірюченко С.Ю., Бойко Ю.В., Бондарь О.А., Бурко К.В., Бурцева Т.Н., Бутенко В.О., Буткевич С.А., Ващенко О.М., Вівсяник Т.П., Волохова І.С., Волошина О.В., Галь І.М., Геруш Б., Глущенко О.О., Гончаренко Л.І., Гордєєва Л.П., Гордієнко Л.А., Гуменюк В.В., Гуровська Т.В., Деркач А.Г., Дзюба С.Г., Діденко С.В., Дубко Ю.В., Єлейко І.В., Заєць В.С., Зарєвчацька Т.В., Заяць В.С., Заяць Т.А., Ігнатова О.А., Іщенко Я.П., Карлін М.І., Карпенко Н.В., Карпов М.П., Кобилецька О.Ф., Кодацький В.П., Козак Л.В., Колдовський М.В., Колот А.М., Коляда Ю.В., Кондиріна А.Г., Костів М.А., Кричевська Т.О., Крот М.В., Крук А.М., Кубах Т.Г., Лаговський В.В., Левченко В.М., Лужина М.С., Лукінов І.І., Лук'яненко І.Г., Мандибуря В.О., Матвеева Н., Маховський О.Г., Мельник В., Мироненко Т.П., Мисанченко Е.П., Мілінчук О.В., Небрат В.В., Нейкова Л.І., Николаєва Л.Л., Нікітшин А.О., Озеран А.В., Онегіна В.М., Онисьєв В.А., Орлова В.А., Оришака О. В., Павлова В.А., Пал С., Патько І., Пелешко Н., Пельтек Л.В., Печерська О.А., Письменна І.В., Підхомний О.М., Письмаченко Л.М., Подвальна Н.Е., Поліщук І.Л., Райнова Л.Б., Рангелова Л., Рибалко О.М., Русін В., Саловська Л.В., Самолюк Н.М., Самусь Ю.Г., Сардачук І.І., Свердан М.М., Сидоренко О.М., Сидорович О.Ю., Сімонова О.В., Славкова А.А., Слав'юк Р.А., Соколик М., Сторожук Є.А., Страшек С., Сущенко О.М., Теліщук М.М., Ткаченко Л.Г., Ткаченко Н.М., Тропіна В.Б., Ціщик Н., Чирка Д.М., Шваб Л.І., Швед Ю.А., Шевяхов Ю.Е., Шмір І., Щепинов М.Г., Щербинин К.Е., Юрій С., Яблочник Л., Яблучник А.Л., Ягрич В., Ягрич Т.	114	26,89
3	Макроекономічний аспект	Балабушка Н.М., Берін В.С., Галушак В.Л., Гордієнко В.О., Гранкін В.Ю., Дерлиця А.Ю., Додонов С.В., Егіазарян Г.А., Завірюха А.В., Іваницька О.В., Калашнікова Т.В., Карцев В.І., Кожьов В., Лаговська О.А., Лазєбна М.В., Лебедев А.Н., Леоненко П.М., Лютий І.О., Марцінішин Г.Б., Маслов П.П., Нусратуллін В.К., Нусратуллін І.В., Петрашевська А.Д., Піддубна Л.П., Подолянчук О.А., Поплавська О.М., Рєслер М.В., Решетнікова О.О., Руденко Н.С., Секретар Н.А., Сенів Л., Синицька О.І., Скибиной С.А., Станкевич Ю.Ю., Тернова Л.Ю., Усманова М.Р., Федорова М.В., Фіськова Л.Н., Ходжаян А.О., Холод Н.І., Ціх Г.В., Чемерко О.Г., Чернявський Ю.П., Шевчук В.О., Шульга Н.В.	38	8,96

*Борисейко Ю.В. Категорія “дохід”
в наукових публікаціях: критична оцінка*

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5		
4	Визнання, оцінка, визначення та порядок формування доходів	Азарова Л.В., Андрейчук У.В., Бескид Й.М., Бондарева Н.В., Візіренко С.В., Гавришків І.Р., Глінко О.А., Городиський М., Дейнека В.Ф., Єленчук С., Зварич Р., Ігнатенко В.Ю., Кирдель І.М., Колендо Н.М., Кравченко І.Ю., Лаговська О.А., Лошинська О.М., Марич П., Мединська Т.В., Морщенок Т.С., Никифорович З.А., Очеретько Л.М., Півень М.П., П'ятаченко Г.О., Сахарцева Л.В., Степанюк О.М., Толстова Л.П., Хмарук Ю.В., Циліорик Г.І., Шиманська О., Ященко Б.О.	Андел І.В., Бенч Н.Я., Білоус О., Бондарук Т.Г., Войтко Н.М., Гаращенко О.В., Гоголь Т.А., Гуріна Н.В., Долотіна О.О., Жовновач Р.І., Зубрик О.С., Калініченко З.Д., Кистанов В.П., Короленко О.Б., Крупіна Н.А., Лебедзевич Я.В., Македон В.В., Маркова Л.Г., Милашко О.Г., Науменко А.М., Новосад Л.Я., Павлова С.В., Редька О.В., Свердан М.М., Сук П.Л., Фадеєва М.В., Хмельницьк В.Б., Ямборко Г.А.	Андреева Е.А., Береговська Т.З., Бірюченко С.Ю., Булавинець В., Войтко Р.В., Гилеб Г.Г., Гончарова Н.М., Давидов І.Г., Євтух О.Т., Заруба О.Д., Іваненко В.О., Квачан О.С., Ковальчук В.А., Косаріна В.П., Курносова К.В., Лесних Ю.Г., Мальцев О.М., Матюх С.А., Міщенко С.М., Нашкерська Г., Огічук М.Ф., Письменний В., Проданчук М.А., Сахарцева І.І., Сотников А.Е., Ткаченко Н.М., Фетисов Г.Г., Хоменко Л.Н., Шевченко А.Ф., Яремко І.Й.	75	17,69
5	Класифікація, диференціація та окремі види доходів	Андрющенко Л.О., Будаєв Д.В., Гавришків І.Р., Горшинський В.М., Дерев'яно С.І., Золотар Ж.О., Кравченко О.Г., Лебедзевич Я.В., Лучка А., Назаренко Т.П., Ніпіаліді О.Ю., Петрова І.Л., Поліщук Н.В., Седова А.В., Соколов М.М., Сич Д.І., Топішко І.І., Уткіна Н.В., Цуканов О.Ю., Швандар В.А., Ярмоленко В.О.	Артюх І.М., Богатко Н.Г., Верхоглядова Н.І., Гладущенко М., Гусакова О.С., Домнина Т.Н., Захарків Т.Д., Козлова М.О., Комаров А.А., Куманин Г.М., Лаговська О.А., Лисенко Ю.В., Ломонос М., Мельник А.Р., Мельник Р.О., Несененко П.Г., Павелко О.В., Пасенко В.В., Позняковська Н.М., Римар Г.А., Рудь І.Г., Слабко Я.Я., Соколов Я.В., Соколюк Г.І., Сухарєв П.М., Томчук О.Ю., Ужвенко В.М., Фаріон І.Д., Царенюк В.М., Чабан В.М., Шабанова Н.В., Шепшелей І.В.		47	11,08

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
6	Облік доходів та відображення доходів у звітності	Адамик О.В., Артюх І.М., Бакаев О.О., Белий І.Н., Бернадська О.С., Бірючеко С.Ю., Блинда В.В., Бойко В.С., Бондар О.В., Воленюк О.М., Воскресенська Л.С., Гладущенко Т.М., Голуб Н.М., Горохова А.І., Григоращук В.В., Гурнак О.В., Гуцаленко Л.В., Донський Д.О., Еремян Е.М., Ефименко В.І., Заячківська О.В., Зелікман В.Д., Івашевська Е.М., Іщенко Я.П., Катюкова А.А., Клименко О.М., Климяк О.С., Ковальчук Н.В., Козлов А., Койчева М.В., Колос Н.М., Комаров А.А., Ксенофонтова О.В., Кузь В.І., Кулик В.В., Куліш О.М., Курило Г.М., Кушнір Л.А., Лаговська О.А., Лебедзевич Я.В., Лишиленко Л.В., Лисенко Л.І., Мадяр К.Л., Мазейкина О.О., Македонська Н.В., Маренич Т.Г., Мейендорф А.Л., Мельник С.І., Московська О.А., Мошковська О.А., Нижнюєова Г.П., Никифорак І.І., Нужна О.А., Озеран А.В., Озеран В.О., Осипчук О.М., Осипчук Т.В., Очеретько Л.М., Павленко В.В., Петрук О.М., Пляченко О.С., Подолянчук О.А., Попович Ю.С., Прохар Н.В., Псарьова М.В., Пупко В.А., Рассулова Н.В., Ріль З.П., Рожкова М.Г., Рудая М.І., Сагановська П.М., Самохін Л.В., Славкова О.П., Тищенко Т.Я., Ткаченко І.І., Токарева Т.О., Тракало О., Федів Р.Є., Царенюк В.М., Цигода Н.В., Цилюрик Г.І., Ціцька Н., Цюпко С.В., Шурміна А.О., Щербанюк Т.Л.	78	18,40
7	Методика контролю доходів, аудит, аналіз, планування, прогнозування та бюджетування	Аль Наджжар Мохаммед Ібрагім, Берлінг Р.З., Букач Б.А., Вечорка Т., Возьянова А.Є., Гоголь Т.А., Голуб Н.М., Гордополов В., Грипів Б.В., Грипів В.Б., Даірбекова А.К., Дема Д.І., Деньга С.М., Дерій В.А., Житний П.Е., Заячківська О.В., Зозуля П.В., Івахненко О.Г., Катюкова А.А., Кириченко Н.О., Колісніченко К.В., Копитко О.В., Коппа Ю.В., Крочук В.М., Кудрявцев В.І., Кульков Ю.А., Кульчицька Р.Б., Лаговська О.А., Лазарькова І.О., Лахтюнова Л.А., Лебедзевич Я.В., Левченко В.А., Лисенко Л.І., Лихо С., Майер В.Ф., Мотигина М.В., Огійчук М.Ф., Половінкіна Г.М., Пономаренко Е.П., Попруга М.П., Прокопьев Е.Ю., Саловська Л.В., Семениченко Ю.К., Силецька Н.В., Сич О.А., Сколотій Л.О., Спиридонов В.В., Спіцина Н.М., Степашко В.С., Стригунова Г.В., Ткаченко О.С., Торчинович А.Н., Труфіна Ж.С., Царенко О.В., Щибиволок З.І.	52	12,26
Всього			424	100

За допомогою виокремлених напрямів згруповано основні питання, які знайшли відображення в науково-методичних виданнях. До основних напрямів дослідження проблематики доходів відносяться наступні:

– дослідження поняття та історія виникнення доходу як однією з проблемних питань трактування поняття “дохід”. Серед основних дослідників необхідно відзначити Адамика О.В., Бенько М.М., Гавришкова І.Р., Лебедзевич Я.В.

Немає єдиного підходу до визначення поняття “дохід”, проте, можна стверджувати, що виникнення даного поняття пов’язане із зародженням економічної науки. Про це свідчать праці стародавніх мислителів, в яких зустрічається поняття доходу, яке і сьогодні залишається одним з ключових понять в економічній науці;

– розкриття питання політики управління доходами, регулювання, оподаткування, оптимізації та пошуку резервів зростання, зберігання та накопичення доходів. Науковцями даного напрямку є Александрова Г.М., Бак Н.А., Волохова І.С., Дзюба С.Г., Діденко С.В., Єлейко І.В., Карлін М.І., Козак Л.В., Колот А.М., Кондирін А.Г., Костів М.А., Кричевська Т.О., Левченко В.М., Лук’яненко І.Г., Мандибуря В.О., Озеран А.В., Павлова В.А., Пельтек Л.В., Підхомний О.М., Письмаченко Л.М., Свердан М.М., Сидоренко О.М., Сидорович О.Ю., Слав’юк Р.А., Суценко О.М., Ткаченко Л.Г., Ткаченко Н.М., Тропіна В.Б. Підвищена зацікавленість даним питанням не дивна, оскільки незалежно від напрямів діяльності підприємств, установ та організацій їхньою метою була, є і завжди буде збільшення доходу, як один з способів підвищення прибутку. Проте варто відмітити, що дослідниками було виділено безпосередньо процес управління доходами, а не облікове їх відображення;

– вивчення питання впливу факторів на доходи та джерела утворення доходів, рівня доходів та розподілу доходів, серед дослідників даного напрямку варто зазначити Галущак В.Л., Дерлицю А.Ю., Додонова С.В., Іваницьку О.В., Калашнікову Т.В., Лаговську О.А., Лазебна М.В., Леоненко П.М., Федорова М.В., Ходжаян А.О., Шевчук В.О., Шульга Н.В.;

– аналіз питань щодо визнання, оцінки, визначення та порядку формування доходів на сьогодні є не менш актуальним. Дослідниками цих питань є Бондарук Т.Г., Гавришків І.Р., Гаращенко О.В., Гончарова Н.М., Давидов І.Г., Євтух О.Т., Кравченко І.Ю., Лаговська О.А., Лебедзевич Я.В., Македон В.В., Матюх С.А., Міщенко С.М., Морщенок Т.С., Новосад Л.Я., Очеретько Л.М., Проданчук М.А., Свердан М.М., Сук П.Л., Ткаченко Н.М., Чеботарьова Н.М., Ямборко Г.А. Блок цих питань є однією з основних складових проблематики доходів;

– класифікація, диференціація та окремі види доходів, серед яких доходи майбутніх періодів, надзвичайні доходи, рента, маржинальний дохід, національний та чистий дохід, валові доходи, тощо є одним з напрямів проблематики доходів. Науковцями даного напрямку є Богатко Н.Г., Будаєв Д.В., Верхоглядова Н.І., Гавришків І.Р., Козлова М.О., Лаговська О.А., Лебедзевич Я.В., Лисенко Ю.В., Ніпіаліді О.Ю., Пасенко В.В., Позняковська Н.М., Поліщук Н.В., Соколов Я.В. Дане питання є не менш актуальним, оскільки для визначення сутності поняття “дохід” та розуміння його призначення необхідно чітко визначити види доходу.;

– на обліковому відображенні доходів акцентували увагу Адамик О.В., Бондар О.В., Гурнак О.В., Клименко О.М., Ковальчук Н.В., Колос Н.М., Кулик В.В., Курило Г.М., Кушнір Л.А., Лаговська О.А., Лебедзевич Я.В., Мельник С.І., Нужна О.А., Озеран А.В., Очеретько Л.М., Петрук О.М., Прохар Н.В., Славкова О.П., Токарева Т.О., Цюпко С.В. Даний блок містить актуальні питання щодо обліку доходів та відображення їх у звітності. Значна кількість публікацій даного блоку свідчить про існування багатьох проблем в обліковому аспекті. Без правильного відображення доходів в обліку неможливе надання повної, правдивої, оперативної інформації користувачам на підприємстві;

– методику контролю доходів, аудит, аналіз, планування, прогнозування та бюджетування розглядали Гоголь Т.А., Лаговська О.А., Лебедзевич Я.В., Саловська Л.В., Семениченко Ю.К., Сич О.А., Спіцина Н.М., Царенко О.В. Саме за допомогою контролю забезпечується збереження майна власників, та його примноження;

Серед оглянутих публікацій в науково-методичних виданнях нами виокремлено питання доходів підприємств, які працюють в різних галузях народного господарства (рис. 1).

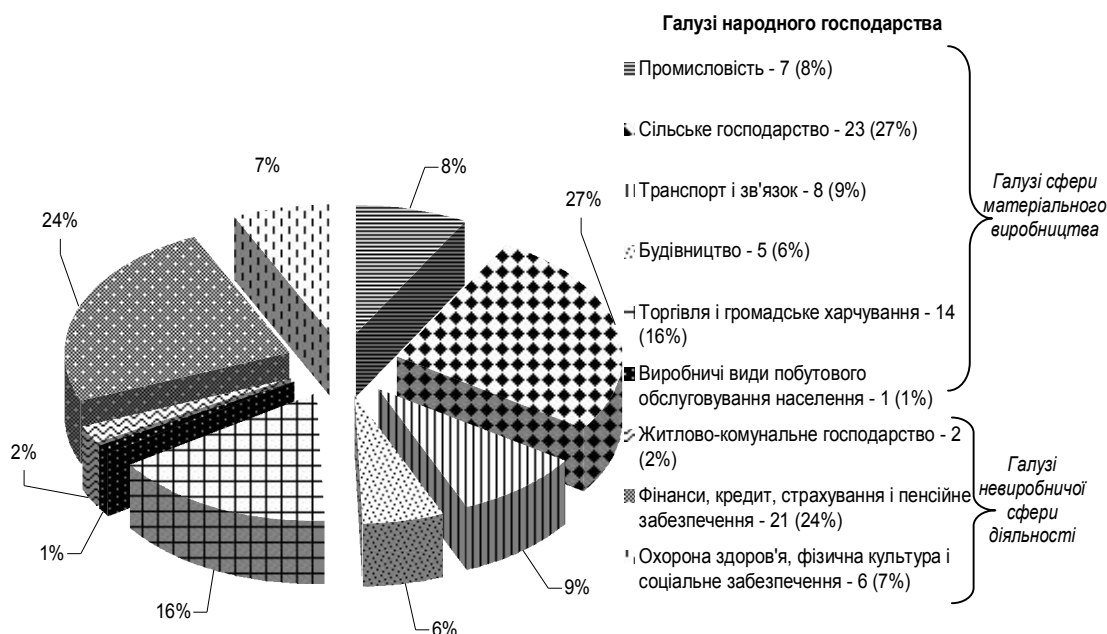

Рис. 1. Дослідження проблем доходу за галузями народного господарства

На рисунку представлено поділ питань з проблематики доходів за галузями народного господарства, що наочно дає можливість виокремити ті галузі, які необхідно досліджувати більш глибоко та детальніше, оскільки нині вони є найбільш проблемними та потребують негайного втручання. Серед таких галузей слід виділити торгівлю, оскільки саме вона займає більше 50 % споживчого ринку та галузь фінансів і кредиту, а також забезпечує кругообіг капіталу на ринку.

Аналіз публікацій щодо доходів показав, що більшість з них направлена на проблеми підприємств сільського господарства, саме вони займають найбільшу частку в загальній сукупності розглянутих праць, що зумовлено не стільки проблематикою доходу сільського господарства сьогодні, скільки підвищеним інтересом до сільського господарства, як ключової галузі економіки в повоєнний період.

Вивчення динаміки розвитку основних питань доходу як ключової категорії економіки показує, що кількість праць з часом збільшується, а отже і актуальність даних проблем не спадає (рис. 2).

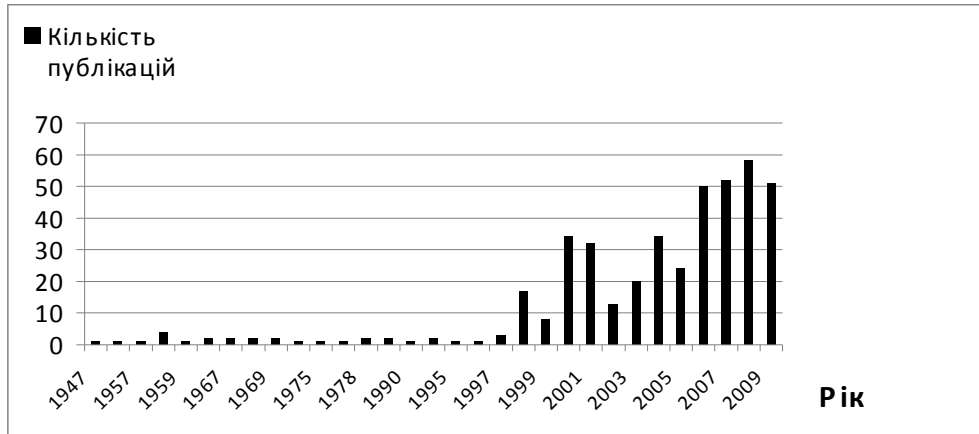

Рис. 2. Динаміка праць науково-методичних видань з питань категорії “дохід”

Бібліометричний аналіз динаміки наукових праць з питань доходу показує зростання актуальності даної теми. Незважаючи на існування численних праць та напрацювань за проблематикою доходу невирішеними залишаються питання гармонізації обліку за П(С)БО та податковим законодавством та ряд інших питань щодо полегшення праці бухгалтерів. В динамічному аналізі публікацій простежується синхронність, з рис. 1 видно, що з 1947 по 1997 рр. питання доходу майже не розглядалися про це свідчать наявність по 1-2 публікації в рік. Починаючи з 1997 р. Кількість публікацій починає поступово зростати, що зумовлено розвитком ринкових відносин, розвитком систем стратегічного вимірювання бізнесу та появою в компаніях першочергової мети – збільшення вартості компанії. Однією з причин зростання зацікавленості облікового відображення доходу є прийняття в 1997 р. змін до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” та нового Закону України “Про податок на додану вартість” якими, до системи оподаткування внесено вагомні зміни, що і спричинило поділ обліку на податковий та бухгалтерський облік.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, аналіз публікацій з проблематики доходів в науково-методичних виданнях показав, що найбільше уваги автори приділяють питанням політиці доходів, управлінню, регулюванню, оподаткуванню, оптимізації та пошуку резервів зростання, зберігання та накопичення доходів, визнанню, оцінці, визначенню та порядку формування доходів, а також обліку доходів та відображенню доходів у звітності.

Це зумовлено тим, що без ефективного управління неможливе підвищення доходів та зменшення витрат, що є основною метою комерційних підприємств.

Аналіз проблем доходів безпосередньо в галузях народного господарства показує, що більш досліджуваними є галузі сільського господарства, фінансів, кредиту і пенсійного забезпечення, а також торгівлі і громадського харчування, саме ці галузі є одними з найперспективніших і найпроблемніших на сьогодні.

Бібліометричний аналіз динаміки розвитку питань доходу показав, що в останні роки автори приділяють більшу увагу проблематиці доходу, що може бути спричинено розвитком ринкових відносин та зникненням командно-адміністративної системи.

Вчені зробили вагомий внесок в розвиток економічної науки з питань доходу, їх напрацювання носять вагомне практичне та теоретичне значення. Проте залишається невирішеними питання гармонізації обліку за П(С)БО та податковим законодавством, що і є перспективою в подальших дослідженнях.